

УДК 343.35

DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.17.257792>

О. М. Шармар,

канд. юрид. наук, доц.,

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ

ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКУ ЩОДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ, НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ

Стаття присвячена аналізу законодавчих змін, які стосуються кримінально-правового регулювання відносин, що виникли у зв'язку із введенням воєнного стану на території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, яка почалась 24 лютого 2022 року. Проаналізовано законодавчі положення про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України. Розкрито зміст такої обставини, яка виключає кримінальну протиправність діяння, як виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, передбаченої ст. 43¹ Кримінального кодексу України (далі – КК). Висвітлено поняття бойового імунітету та його співвідношення з обставиною, яка виключає кримінальну протиправність діяння – діяння, пов'язаного з ризиком. Розкрито законодавчі неузгодженості положень КК і Законів України «Про оборону України» та «Про Національну поліцію» щодо не притягнення особи до кримінальної відповідальності за відсіч ворога в умовах збройної агресії Російської Федерації.

Ключові слова: збройна агресія, правовий режим воєнного стану, обставини, які виключають кримінальну протиправність діяння, бойовий імунітет, зброя.

Постановка проблеми. Питання регулювання кримінально-правових відносин щодо захисту Вітчизни від агресії Російської Федерації та інших країн в умовах воєнного стану вимагають особливої уваги. Висвітлення особливостей обставин, які виключають кримінальну протиправність діяння, за відсіч ворога посилює обороноздатність та безпеку нашої країни.

Стан дослідження. Науковою розробкою цієї проблематики займалися такі дослідники як: М. О. Акімов, Ю. В. Баулін, А. А. Вознюк, І. А. Вартилицька, В. І. Осадчий, В. В. Кузнєцов, В. І. Касинюк, Р. О. Мовчан, Ю. А. Пономаренко, В. О. Навроцький, М. І. Хавронюк та інші.

Стаття присвячується проблемам, які стосуються нових змін до законодавства України про кримінальну відповідальність у зв'язку із введенням воєнного стану на території України 24.02.2022 р., а саме положенням Загальної частини Кримінального кодексу України.

Завдання цієї статті полягає у розкритті змісту такої обставини, яка виключає кримінальну протиправність діяння, як виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України.

Виклад основного матеріалу. Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», що затверджений Законом України від 24.02.2022 р. «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»», через початок військового вторгнення Російської Федерації на територію України в державі був введений воєнний стан, що призвело до низки кримінально-правових наслідків. Станом на тепер виникає необхідність в ефективності регулювання кримінально-правових відносин в частині застосування обставин, які виключають кримінальну протиправність діяння, звільнення осіб від кримінальної відповідальності, які здійснюють відсіч ворога. Враховуючи концепцію побудови обставин, які виключають кримінальну протиправність діяння, наприклад деякі науковці, зокрема В. О. Навроцький, вважають, що у випадку, коли особа в умовах воєнного стану захищає свої законні права та інтереси, то для оцінки її дій у КК достатньо обставин, які виключають кримінальну протиправність діяння, таких як необхідна оборона (ст. 36 КК) та крайня необхідність (ст. 39 КК). Інші науковці звертали увагу на необхідність доповнення розділу VIII Загальної частини КК «Обставини, які виключають кримінальну протиправність діяння» обставиною, яка виключає кримінальну протиправність за діяння, вчинене в умовах воєнного стану¹.

---

¹ Вартилицька І. А., Шармар О. М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. *Вісник Асоціації кримінального права України: електрон. наук. вид.* / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права».

Позиція законодавця виразилася у тому, що 03.03.2022 р. було прийнято Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 03.03.2022 р. № 2114-IX, який набрав чинності 07.03.2022 р.². Згідно з цим Законом у період дії воєнного стану громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України (далі – цивільні особи), можуть брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав, у тому числі отримати вогнепальну зброю і боєприпаси до неї відповідно до порядку та вимог, встановлених Міністерством внутрішніх справ України.

У період дії воєнного стану громадяни України можуть брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав, застосовуючи власну нагородну зброю, спортивну зброю (пістолети, револьвери, гвинтівки, гладкоствольні рушниці), мисливську нарізну, гладкоствольну чи комбіновану зброю та бойові припаси до неї (ст. 4 Закону № 2114-IX). Цивільні особи не несуть відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована на підставі та в порядку, визначених ст. 1 та ст. 4 цього Закону (ст. 4 Закону № 2114-IX).

У подальшому законодавець вирішив, що цей закон повною мірою не врегулював відносини, які склалися в частині обставин, які виключають кримінальну протиправність діяння в умовах воєнного стану і 15.03.2022 р. і прийняв Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» № 2124-IX. Цим Законом до КК було

Харків: [б. в.], 2021. Вип. 1(15). С. 195; Вознюк А. А. Актуальні проблеми кримінально-правового впливу на учасників не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 43–46.

² Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 03.03.2022 р. № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 01.05.2022 р.).

включено ст. 43¹ «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України»³.

Згідно з ч. 1 ст. 43¹ КК не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, за відсутності ознак катування чи застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Частина 2 статті 43¹ КК закріплює, що кожна особа має право на захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України незалежно від можливості уникнення зіткнення, заподіяння шкоди або звернення за допомогою до інших осіб чи органів державної влади, Збройних Сил України.

Аналізуючи закріплене положення щодо «права на захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України» можна констатувати, що воно повною мірою не узгоджується з конституційними положеннями. Так, відповідно до ст. 65 Конституції України захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону. Згідно зі ст. 23 Конституції України кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її

---

³ Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2121-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#n14/> (дата звернення: 01.05.2022 р.)

особистості. Отже, у ст. 43¹ КК захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України розглядається як право особи і як обов'язок. Водночас існує кримінальна відповідальність за ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (ст. 336 КК). Тому закономірно виникає запитання захист Вітчизни це право чи обов'язок для кожного громадянина України?

У ч. 3 ст. 43¹ КК закріплено, що особа не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна. Частина 4 статті 43¹ КК передбачає, що не вважається виконанням обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України діяння (дія або бездіяльність), спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, яке явно не відповідає небезпечності агресії або обстановці відсічі та стримування, не було необхідним для досягнення значної суспільно корисної мети у конкретній ситуації та створило загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи настання інших надзвичайних подій більшого масштабу.

Крім цих новел ст. 1 Закону України «Про оборону України» було доповнено визначенням *бойового імунітету*, який означає звільнення військового командування, військовослужбовців, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, осіб, визначених Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», від відповідальності, у тому числі кримінальної, за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації)

збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), настання яких з урахуванням розумної обачності *неможливо було передбачити* при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення законів та звичаїв війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України».

Необхідно зауважити, що використання в цьому формулюванні слів «*неможливо було передбачити*» означає відсутність необережної форми вини. Відповідно до ч. 2 ст. 25 КК необережність є кримінально протиправною недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити. Відсутність вини означає відсутність складу кримінального правопорушення та підстави кримінальності відповідальності. Отже, неможливо звільнити особу від кримінально протиправного діяння, якого вона не вчиняла, як це пропонується законодавцем у понятті бойовий імунітет.

Слід зазначити, що поняття виправданого ризику використовується не лише в понятті бойовий імунітет, а й в КК. Не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), яке заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, якщо це діяння було вчинене в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно корисної мети (ч. 1 ст. 42 КК). Ризик визнається виправданим, якщо мету, що була поставлена, не можна було досягти в даній обстановці дією (бездіяльністю), не поєднаною з ризиком, і особа, яка допустила ризик, обґрунтовано розраховувала, що вжиті нею заходи є достатніми для відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам (ч. 2 ст. 42 КК). Ризик не визнається виправданим, якщо він завідомо створював загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи інших надзвичайних подій (ч. 3 ст. 42

КК). Аналізуючи зміст бойового імунітету і виправданого ризику обґрунтованою є позиція М. І. Хавронюка, що умови бойового імунітету не охоплюються положеннями, передбаченими ч. 3 ст. 42 КК.

Не вважається виконанням обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України діяння (дія або бездіяльність), спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, яке явно не відповідає небезпечності агресії або обставинці відсічі та стримування, не було необхідним для досягнення значної суспільно корисної мети у конкретній ситуації та створило загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи настання інших надзвичайних подій більшого масштабу (ч. 4 ст. 43¹ КК).

Отже, неузгодженості, які склалися в ході формування положень КК і Закону України «Про оборону України» зумовлюють конкуренцію норм і викликають запитання, які положення потрібно застосовувати у процесі кримінально-правової оцінки. У цьому випадку при застосуванні закону вважаю за необхідне віддавати перевагу обставинам, які виключають кримінальну протиправність діяння, що передбачені КК.

У наведених законодавчих положеннях вживаються терміни зброя, озброєність. У цьому аспекті необхідно зазначити, що в Україні відсутній закон, який врегульовує суспільні відносини, пов'язані з її використанням. Згідно з наказом МВС «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів» від 21.08.98 р. № 622 «вогнепальна зброя» – це зброя, призначена для ураження цілей снарядами, що одержують

спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на визначеній відстані⁴.

Згідно з п. «а» ст. 3 «Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності» від 31.05.2001 р. «вогнепальна зброя» означає будь-яку переносну ствольну зброю, яка спричинює постріл, призначена або може бути легко пристосована для спричинення пострілу чи прискорення кулі або снаряду за рахунок енергії вибухової речовини, за винятком старовинної вогнепальної зброї або її моделей. Старовинна вогнепальна зброя та її моделі визначаються відповідно до національного законодавства. Однак старовинна вогнепальна зброя в жодному разі не включає вогнепальної зброї, виготовленої після 1899 р.⁵.

Поряд з викладеними змінами до КК, які стосуються захисту Вітчизни, 15.03.2022 р. внесено зміни до Законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України». У зв'язку з цим у ч. 9 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію» було закріплено положення такого змісту: «з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану поліцейський має право застосовувати заходи примусу, передбачені цією статтею стосовно осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без врахування вимог та заборон,

---

⁴ Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ МВС від 21.08.1998 р. № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text> (дата звернення: 23.05.2022 р.)

⁵ Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (укр/рос) від 31.05.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792#Text (дата звернення: 10.05.2022 р.).

передбачених ст. 43, частинами четвертою та п'ятою ст. 45, а також частиною дев'ятою ст. 46 цього Закону»⁶.

Вважаю, що це положення не узгоджено з положеннями ч. 1 ст. 43¹ КК, так як в ч. 9 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію» мова йде лише про умови воєнного стану, але не враховано наявність збройного конфлікту з країною-агресором за відсутності введення правового режиму воєнного стану. Тому необхідно ч. 9 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію» викласти в наступній редакції: *«з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану або збройного конфлікту, поліцейський має право застосовувати заходи примусу, передбачені цією статтею стосовно осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без врахування вимог та заборон, передбачених ст. 43, частинами четвертою та п'ятою ст. 45, а також частиною дев'ятою ст. 46 цього Закону»*. При конкуренції положень КК і Закону України «Про Національну поліцію» необхідне керуватися обставинами, які виключають кримінальну протиправність діяння, зокрема положеннями ст. 43¹ КК.

Висновки. Отже, у ст. 43¹ КК захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України розглядається як право особи і як обов'язок. Аналізуючи поняття бойового імунітету необхідно зазначити, що використання в ньому формулювання «неможливо було передбачити» означає відсутність необережної вини. Відсутність вини означає відсутність складу кримінального правопорушення та підстави кримінальності відповідальності. Тому можна констатувати наступне – неможливо звільнити особу від кримінально протиправного діяння, яке вона не вчиняла як це пропонується законодавцем у понятті бойовий імунітет. Зміст бойового імунітету і виправданого ризику не охоплюється положеннями, передбаченими ч. 3 ст. 42 КК. Неузгодженості, які склалися в ході

---

⁶ Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» від 15.03.2022 р. № 2123-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text> (дата звернення: 10.05.2022 р.).

формування положень КК і Законів України «Про оборону України» та «Про Національну поліцію», зумовлюють конкуренцію норм. Тому в процесі кримінально-правової оцінки необхідно застосовувати положення КК.

Список використаних джерел

1. Вартилецька І. А., Шармар О. М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. *Вісник Асоціації кримінального права України*: електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків: [б. в.], 2021. Вип. 1(15). С. 91–206.

2. Вознюк А. А. Актуальні проблеми кримінально-правового впливу на учасників не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 40–49.

3. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 03.03.2022 р. № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 01.05.2022 р.).

4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2121-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#n14/> (дата звернення: 01.05.2022 р.).

5. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ МВС від 21.08.1998 р. № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text> (дата звернення: 23.05.2022 р.).

6. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (укр/рос) від 31.05.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792#Text (дата звернення: 10.05.2022 р.).

7. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» від

15.03.2022 р. № 2123-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text> (дата звернення: 10.05.2022 р.).

REFERENCES

1. Vartyletska, I.A., Sharmar, O.M. (2021). Features of qualification of criminal offenses committed in martial law and special period. Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine: electronic. Science. kind. / Nat. jurid. Univ. Yaroslav the Wise, Communities. org. «All-Ukrainian. assoc. crime. rights». Kharkiv: [b. v.], Issue of the magazine. 1 (15), 91–206 [in Ukrainian].
2. Vozniuk, A.A. (2015). Actual problems of criminal-legal influence on participants of paramilitary or armed formations not provided by the laws of Ukraine. *Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 2, 40–49 [in Ukrainian].
3. On ensuring the participation of civilians in the defense of Ukraine: Law of Ukraine dated March 03, 2022 No. № 2114-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (Date of May 01, 2022) [in Ukrainian].
4. On Amendments to the Criminal Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine to Determine Circumstances That Exclude Criminal Unlawfulness of an Act and Ensure Combat Immunity in Martial Law: Law of Ukraine of March 15, 2022 No. 2121-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#n14/> (Date of May 01, 2022) [in Ukrainian].
5. On approval of the Instruction on the procedure for manufacture, purchase, storage, accounting, transportation and use of firearms, pneumatic, melee and melee weapons, devices of domestic production for firing cartridges equipped with rubber or similar properties of non-lethal metal shells and cartridges to them, and also ammunition for weapons, main parts of weapons and explosives: order of the Ministry of Internal Affairs, August 21, 1998 No. 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text> (Date of May 23, 2022) [in Ukrainian].
6. Protocol against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Their Parts and Components and Ammunition, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime (UKR / Russia) Date of May 31, 2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792#Text (Date of May, 10, 2022) [in Ukrainian].
7. On Amendments to the Laws of Ukraine «On the National Police» and «On the Disciplinary Statute of the National Police of Ukraine» in order to optimize the activities of the police, including during martial law: Law of Ukraine of March 15, 2022 No. 2123-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#n97> (Date of May 23, 2022) [in Ukrainian].

Sharmar O. M. Fulfillment of the obligation to protect the Matherland, independence and territorial integrity of Ukraine as a circumstance that excludes criminal wrongfulness of the act

The article is devoted to the analysis of legislative changes related to the criminal law regulation of relations arising in connection with the imposition of martial law on the territory of Ukraine as a result of the armed aggression of the Russian Federation on February 24, 2022. Legislative provisions on ensuring the participation of civilians in the defense of Ukraine are analyzed. The content of the circumstance that excludes the criminal illegality of the act of fulfillment of the duty to protect the Matherland, independence and territorial integrity of Ukraine, provided for in Article 43¹ of the Criminal Code of Ukraine. The concept of combat immunity and its relationship with the circumstance that excludes the criminal illegality of the act – the act associated with risk. Combat immunity is the release from military responsibility of military command, servicemen, volunteers of the Territorial Defense Forces of the Armed Forces of Ukraine, law enforcement officers who, in accordance with their powers, participate in the defense of Ukraine, persons defined by the Law of Ukraine, including criminal, for the loss of personnel, military equipment or other military property, the consequences of the use of armed and other force in repelling armed aggression against Ukraine or the elimination (neutralization) of armed conflict, other defense tasks of Ukraine using any types of weapons (weapons), the occurrence of which with reasonable care could not be foreseen in the planning and implementation of such actions (tasks) or covered by justified risk, except in cases of violation of laws and customs of war or use of force under international treaties, viscosity of which is provided by the Verkhovna Rada of Ukraine». It is argued that the use of the phrase «impossible to predict» in the concept of combat immunity means the absence of negligent guilt and the composition of the criminal offense. Legislative inconsistencies between the provisions of the Criminal Code of Ukraine and the Law of Ukraine «On Defense», the Law of Ukraine «On the National Police» on non-prosecution for repelling the enemy in the face of armed aggression of the Russian Federation are analyzed.

Key words: *armed aggression, legal regime of martial law, circumstances that exclude criminal illegality of the act, combat immunity, weapons.*